

“הבימה” הנצחית של נחום צמח

מאת ד"ר בוריס ינטין

נחום צמח, מייסד תיאטרון “הבימה”, היה מורה לעברית. בגיל 19 הוא התחיל לעבוד כדי לפרנס את משפחתו לאחר מות אביו. צמח נתן שיעורים פרטיים בעברית בעיר ביאליסטוק ואז החליט להשתמש בתיאטרון כאמצעי ללימוד השפה. זאת הייתה שנת 1909 בבתי ספר יהודיים בארץ ישראל העלאת הצגות הייתה כבר כלי מוכר לצורך זה. צמח אסף את תלמידיו, צירף אליהם את אחיו הצעירים והעלה איתם את ההצגה - “מוסר לנער רע”, על פי קומדיה של מולייר. ללהקת הילדים הזו נתן צמח את השם- “הבימה”. הלהקה היא לא האריכה ימים, אך השם שנתן לה מייסדה חי וקיים עד היום.

כבר אז, בגיל 22, הרגיש צמח צורך עז לקשור את גורלו בתיאטרון. כבר אז הוא הרגיש שתיאטרון יכול לשמש לא רק כלי ללימוד שפה, אלא גם מצע להבעת רעיונות ומשאלות ויתרה מזאת - מקום ליצירת עולם קסום ורב השראה המעניק משמעות לקיום. צמח החליט ללמוד משחק ולהקים תיאטרון משלו. הוא מעולם לא ניסה להצטרף ללהקה קיימת כלשהיא. הוא תמיד ידע איך אמור להיראות התיאטרון שלו - מקום קדוש המדבר בשפת הקודש על הדברים הקדושים והחשובים ביותר ובעתיד היה התיאטרון הזה אמור לקום בעיר הקודש - ירושלים.

אבל ירושלים הייתה עדיין רחוקה, ואת הלהקה הראשונה שלו הקים צמח בשנת 1913 בביאליסטוק. כל היתר תאם את חזונו - שמה של הלהקה היה “הבימה”, ההצגות היו בעברית ועסקו בבעיות הקיומיות של עם ישראל. באותה תקופה העלה צמח שני מחזות של המחזאי היהודי אוסיפ דימוב, גם הוא יליד ביאליסטוק. אמנם דימוב כתב ברוסית, אך שמות מחזותיו שהועלו בלהקתו של צמח, מדברים בעד עצמם - “שמע, ישראל” ו“הנודד הנצחי”. אלה לא היו עוד הצגות על חיי יום-יום של יהודים ב“תחום המושב”. על הבמה דיברו על גורל העם, על היחסים הטעונים בינו לבין בורא עולם ועוד. באותה תקופה, בוורשה, נפגש צמח לראשונה עם מנחם גנסיין וחנה רובינא. הם החליטו להקים להקה חדשה וניסו למצוא תומכים

בקרב אנשי עסקים יהודיים. אך מלחמת העולם הראשונה שפרצה באוגוסט 1914 מחקה את כל התכניות.

יחד עם רבבות פליטים יהודיים עבר צמח לעומק רוסיה. כך הוא הגיע למוסקבה, יצר קשרים עם הקהילה היהודית במקום והמשיך לפעול למען הגשמת החזון שלו. באוקטובר 1916 נתנו שלטונות מוסקבה אישור לפתיחת האגודה היהודית הדרמטית “הבימה” ובמרץ 1917 ימים ספורים לאחר מהפכת פברואר ברוסיה, “הבימה” כבר קיבלה משרד מרווח במרכז מוסקבה. לצמח הצטרפו רובינא וגנסיין. יחד הם גייסו חברים חדשים ללהקה. ההצגה הראשונה של התיאטרון החדש הייתה אמורה להיות “היהודי הנצחי” על פי מחזהו של דוד פינסקי - המשך ישיר של הקו הרפרטוארי שסימן צמח עוד בימי ביאליסטוק.

במוסקבה המהפכנית, החזון של צמח הדליק את קונסטנטין סטניסלבסקי, המנהל של התיאטרון האמנותי המפורסם. לא עוד תיאטרון אחד, לא רק עוד סטודיו, אלא קבוצה מיוחדת שבאה לקדש את הבמה. לא רק סטניסלבסקי הוקסם מצמח, גם הבמאי הגדול יבגני ואכטנגוב הפציר באנשי “הבימה” כי צמח - הוא “סטניסלבסקי שלהם”. הסופר הפרולטרי, מקסים גורקי, התפעל מצמח והזמר הגדול פיודור שליאפין, כינה אותו “חבר ענק של נשמתו”. אפילו יוסף סטאלין השתכנע מדבריו של צמח והסכים להקציב כסף ל“הבימה”.

צמח לא היה איש תיאטרון במובן הרגיל. הוא לא היה במאי ולא מחזאי, הוא אפילו לא ראה בעצמו שחקן, למרות ששיחק בהצלחה רבה ב“היהודי הנצחי” ובי“הדיבוק”. הוא היה הרוח החיה של התיאטרון. הוא נתן השראה לכל העשייה. הוא הציב את הרף - תיאטרון כמקדש, ושחקנים כלוויים. כל השאר - תהילה, מחמאות ומחיאות כפיים היו חשובים הרבה פחות.

צמח בנה תיאטרון מיוחד במינו. אך בפועל היה זה תיאטרון רגיל עם מאבקי שליטה, ריבים על תפקידים, אינטריגות ורומנים. צמח היה שם נטע זר. הוא הפסיד ל“קולקטיב” שנטל על עצמו את ניהול התיאטרון. הפרידה שלו מ“הבימה”, בשנת 1927 הייתה כואבת. זה לא היה צודק, אבל זה היה בלתי נמנע.

צמח המציא את “הבימה”. בזכות החזון שלו היא הפכה למיתוס - בתחילה ברוך סיה ולאחר מכן גם באירופה. “הבימה” של “הקולקטיב” - היה תיאטרון שחי פרק זמן קצוב. “הבימה” של צמח - זה מיתוס. הוא חי לנצח. כמו כל מיתוס אחר. כמו היהודי הנצחי.

סיפור חייו של מייסד תיאטרון הבימה נחום צמח

צמח התחיל

נחום צמח בהצגה “היהודי הנצחי” 1919

מחזה דוקומנטרי
מאת ובבימוי מיכאל טפליצקי
תרגום אלינה שטרבמן
עיצוב תפאורה ותלבושות פולינה אדמוב
מוסיקה יבגני לויטאס
עיצוב תנועה לנה רוזנברג
דרמטורג בוריס ינטין
עיצוב תאורה זיו וולושין
עוזרת במאי קסניה מרקוזה

המחזה מבוסס על מכתבי נחום צמח ששלח לאשתו מרים גולדין, זכרונות שחקני “הבימה”, פרטוקולים ומסמכים אחרים

תודות הארכיון והמוזיאון לתיאטרון ע”ש גור, ארכיון הבימה, מרב יודלוביץ

משתתפים:

נחום צמח מייסד ומנהל הבימה גיל פרנק

יושע ברטנוב שחקן “הבימה” יוסיף סטלין הקומיסר לענייני מיעוטים דימה רוס

מנחם גנסיין שחקן “הבימה” יובל שלומוביץ

הבמאי יבגני וכטנגוב סיומין דימנשטיין ראש המחלקה היהודית של המפלגה הקומוניסטית

התעשיין הלל זלטופולסקי אהרון מסקין שחקן “הבימה” אורי לבנון

חנה רובינא מזכירה ב'

דוד ורדי שחקן “הבימה” הדס אייל

ש. אנ-סקי מחזאי “הדיבוק - בין שני עולמות” מרים אליאס שחקנית “הבימה” מזכירה א'

החבר גרינברג מוועדת הצנזורה דנה ידלין

דמויות מתוך ההצגה “היהודי הנצחי” אורח - גיל פרנק

האישה/תוצאה - הדס אייל מרתה/משרתת - דנה ידלין

פילטי - אורי לבנון ברזילי - יובל שלומוביץ

אבישי - דימה רוס

המחזה “היהודי הנצחי” מאת ד. פינסקי בתרגומו של מ. אזרחי-קרישבסקי. עריכה - גיל פרנק

נחום צמח ומרים גולדינה

אי-170

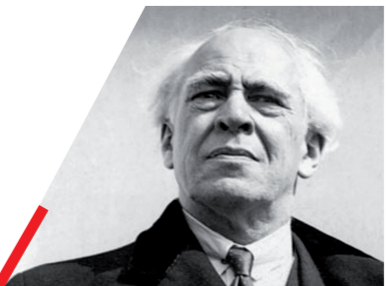
דימנטשין

גרונברג

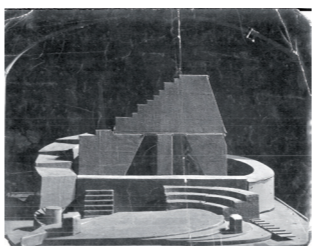
גוסין

סטניסלבסקי

צמח

"היהודי הנצחי" תפאורה

ברטוב

גוסין, צמח, רובינא

אכטנגוב

זל טופולסקי

מוסקבה. הצגת הבכורה של "היהודי הנצח" בכימויו של ואכטנגוב מצידלוב. צמח מגלם את דמותו של הנביא

1919

מוסקבה. הצגת הבכורה של "הבימה" - "נשף בראשית" בכימויו של ואכטנגוב

1918

1917

מוסקבה. מפגש בין צמח לקונסטנטין סטניסלבסקי, מנהל התיאטרון האמנותי. סטניסלבסקי שולח את אחד מתלמידיו, לימים הבמאי הגדול יבגני ואכטנגוב לעבוד עם חברי סטודיו "הבימה"

1916

מוסקבה. רישום של האגודה הדרמטית "הבימה"

1913-14

וינה. "הבימה" מציגה את "הנווד הנצחי" מאת אוסיפ דימוב

1913

1909

ביאליסטוק. "מוסר לנוער רע" - ההצגה הראשונה של להקת "הבימה" בניהולו של נחום צמח

ורשה. נחום צמח, מנחם גנסין וחנה רובינא מנסים להקים את התיאטרון העברי

1920-22

מוסקבה. מאבק בין "הבימה" ליבסקציה על הסבסוד הממשלתי. השר לענייני מיעוטים יוסף סטלין מאשר את הסיבסוד

סטלין

1920

צמח נושא את נאומו הנלהב: "הבימה" - זאת שאיפת נשמתנו, זה אביב אחרי חורף ממושך"

ורדי

1926

מוסקבה. הצגת הבכורה של "הדיבוק" בכימויו של ואכטנגוב. צמח מגלם את תפקידו של הצדיק

1927

ארה"ב. הפילוג צמח עם קבוצה קטנה של שחקנים נשאר בארה"ב. רוב חברי "הבימה" חוזרים לאירופה ומשם ממשיכים לארץ ישראל

מסקין

1935

תל אביב. נחום צמח מגיע לארץ ישראל בתקווה למצוא עבודה ואולי אף להתאחד עם חברי "הבימה"

רבינה

1937

ניו-יורק. אחרי כישלון בחיפושי עבודה בארץ, נחום צמח חוזר לניו-יורק

1939

נחום צמח נפטר ממחלת הסרטן בגיל 52